

- Eva Johansson: Brunnsö kraftstation – sid 1
- Nils Ferlin: I livets villervalla – sid 2
- Redaktörens spalter – sid 3
- Ordförandens spalter – sid 4
- Ted Rosvall: Nytt land – nytt namn – sid 5
- Karl-Erik Johansson: Ett osannolikt möte – sid 8
- Ulf Örnemark: Het reklam från Husqvarna – sid 9
- Sven O Franzén: Det grymma mordet i Pukås – sid 10
- Daniel Johnsson: Dödboken – sid 13
- Eva Johansson: Besöksrekord på släktforskardagarna – sid 18
- Egon Burman: Något från DIS-Smålands årsmöte – sid 20

Brunnsö kraftstation

Brunnsö kraftstation ligger i Gladhammars socken i Tjust härad, som idag ungefär motsvarar Västerviks kommun. Brunnsö hörde till Sundsholms egendom, som i mitten av 1800-talet ägdes av riksdagsmannen Emil Key, far till författaren Ellen Key som föddes på Sundsholm 1849. Emil Key lät anlägga en kanal mellan sjöarna Maren och Ålsjön

och då skapades ett fall vid Brunnsö där han lät bygga kvarn och såg. Omkring år 1900 köptes anläggningen av Gunnebo bruk som behövde ett elektricitetsverk. Detta byggdes vid Brunnsö 1905. Alldeles intill Brunnsö går den gamla Tackjärnsvägen, den väg där tackjärnet fraktades från Tovehult till bruket i Ankarsrum.

**DIS-Småland – Regionförening till Föreningen DIS – Föreningen för datorhjälp i släktforskningen.
Verksamhetsområde: Jönköpings (F), Kronobergs (G) och Kalmar (H) län.
Hemsida: www.dis-smaland.se**

Styrelse

Tommy Nilson	Backgatan 5	575 35 Eksjö	070-303 17 32	tommy@betoni.se	ordförande
Rainer Timander	Landshövdingegatan 10	392 31 Kalmar	0732-68 36 26	leoniden@gmail.com	v. ordförande
Börje Jönsson	Klosterstigen 9	575 37 Eksjö	070-863 12 17	borje.jn@gmail.com	ledamot, kassör
Leif Berglund	Örngatan 11	561 33 Huskvarna	036-13 07 97	leifbhva@gmail.com	ledamot
Donald Freij	Hjälshammar Sjögård	331 93 Värnamo	070-278 08 85	donald@freij.se	ledamot
Arne Johansson	Södra Storgatan 29 D	598 71 Södra Vi	0492-205 20	webmaster@dis-smaland.se	ledamot
Katrin Lok	Brännerigatan 6	331 33 Värnamo	076-817 77 68	klokgen@gmail.com	ledamot
Rune Elofsson	Norra Storgatan 44 A	575 32 Eksjö	0381-129 94	runehalvard444@gmail.com	suppleant, sekreterare
Eva Gröön	Skälsbäck Norrgården 107	570 72 Fagerhult	070-961 04 00	eva.groon@hogsby.net	suppleant

Funktionärer

Börje Jönsson	Klosterstigen 9	575 37 Eksjö	070-863 12 17	borje.jn@gmail.com	fadder, utbildare
Tommy Nilson	Backgatan 5	575 35 Eksjö	070-303 17 32	tommy@betoni.se	fadder, utbildare
Rune Elofsson	Norra Storgatan 44 A	575 32 Eksjö	0381-129 94	runehalvard444@gmail.com	utbildare
Leif Berglund	Örngatan 11	561 33 Huskvarna	036-13 07 97	leifbhva@gmail.com	fadder, utbildare
Margareta Edqvist	Syréngatan 19	571 39 Nässjö	0380-106 29	margareta.edqvist@telia.com	fadder
Donald Freij	Hjälshammar Sjögård	331 93 Värnamo	070-278 08 85	donald@freij.se	disbytombud, utbildare
Arne Johansson	Södra Storgatan 29 D	598 71 Södra Vi	0492-205 20	webmaster@dis-smaland.se	webmaster
Egon Burman	Murmästarevägen 1	352 61 Växjö	0470-637 26	egon35@live.se	redaktör

SmåDisigt – Medlemsblad för DIS-Småland
Redaktör: Egon Burman – egon35@live.se

I redaktionskommittén ingår även:

Viola Ek, Hovmantorp 0470-773102

Eva Johansson, Gunnebo 0490-13819

ISSN 1650-3066 Upplaga 1500 ex – 4 nummer/år.

Tryckeri: Lindströms Tryckeri, Alvesta.

Ansvarig utgivare: Föreningens ordförande.

Manus sänds till redaktören, som förbehåller sig rätten att redigera artiklar som kommer till användning. Författarna får möjlighet att granska sitt redigerade material före tryckning. Citat ur SmåDisigt får göras om källan anges. För återgivning av signerade artiklar samt illustrationer krävs tillstånd av författaren/illustratören/fotografen.

Bidra gärna med material till SmåDisigt samt föreslå frågor att behandla i kommande nummer. Hjälps också till att värva medlemmar till DIS och DIS-Småland. Medlemsantalet har ökat, men vi behöver bli ännu fler i vår lokalförening.

Medlemsavgift

DIS 180 SEK + DIS-Småland 80 SEK

Plusgiro 140 33-5 Föreningen DIS

Organisationsnummer 82 70 01-1029

Adressändringar sänds till

Föreningen DIS

Gamla Linköping, 582 46 LINKÖPING

E-post: dis@dis.se

I livets villervalla

***I livets villervalla
vi gå på skilda håll.
Vi mötas och vi spela
vår roll –***

***Vi dölja våra tankar,
vi dölja våra sår
och vårt hjärta som bankar
och slår –***

***Vi haka våra skyltar
var morgon på vår grind
och prata om väder
och vind –***

***I livets villervalla
så nära vi gå –
men så fjärran från varandra
ändå.***

Ur En döddansares visor (1930)
Nils Ferlin (1898-1961)

Redaktörens spalter

Något hände efter korrekturläsningen. På sidan 13 i förra numret av SmåDisigt föll sista raden bort. Det blev en gåta vart Carl Billman gick med sin förmögenhet. Somliga besökte nog bordellen. Efter hela sommaren utan en skymt av kvinnfolk var det säkert lockande. Andra gick till krogen före bordellen. Men starkvaror var inget för Carl Billman, alias Stora Bleking.

Han gick förstas till banken för att växla.

Efter 14 år i Amerika återvände Carl till Sverige 1921, gifte sig och köpte ett jordbruk nära Ronneby. Han var 99 år när han avled 1981.

Nu ska vi reparera! Klipp texten i underkant på denna sida och klistra in som sista rad på sidan 13 i SmåDisigt nr 1-2017. Tack, nu blir alla nöjda – Carl i sin himmel, sonen Hans i Tingsryd, ansvarig utgivare och jag.

Lite tankar om guldmyntens värde.

Hur mycket hade Carls 20-dollars guldmynt varit värda i dag – i köpkraft, i guldvärde och i samlarvärde – omräknat från USD till svenska kronor (SEK)?

Carls lön för sitt sommarjobb 1909 var 47 stycken 20-dollars guldmynt, alltså totalt 940 dollar. Troligen var det så kallade *Saint-Gaudens Double Eagle*, vilka började präglas 1907. Myntet kallades så efter formgivaren samt för att det ersatte det *Double Eagle* som funnits sedan 1849.

Går man efter dagens dollarkurs på 8,90 SEK så blir 940 USD 8 366 SEK. För den summan kunde man år 1909 köpa lika mycket varor och tjänster som för **452 000 SEK** år 2017. Per mynt räknat blir det **9 617 SEK i dagsvärde köpkraft**.

Vad kan då **guldvärdet** vara? Varje mynt vägde 33,431 gram. Guldhalt var 90 procent, vilket motsvarar 21,6 karat (0,90 x 24 = 21,6). Om man söker vikten i rent guld 24 karat, så blir guldet i varje mynt 30,0879 gram. De 47 mynten vägde alltså 1571,25 gram och innehöll 1414,13 gram 24 karat guld. Nu ligger guldpriset för 24 karat på 355 SEK per gram. Carls mynt är därför värda **502 000 SEK** enligt dagens guldpris – per mynt räknat **10 680 SEK i guldvärde**.

Men **samlarvärdet** då? Det kan förstås aldrig bli lägre än guldvärdet. Hur mycket betalar en

numismatiker för ett 20-dollars *Double Eagle*? Det beror förstås på myntets skick och även på årgång. Just nu ligger ett mynt från 1907 till försäljning på ebay för 20 000 och ett från 1908 för 18 000 SEK. Vanligare årgångar går att köpa för rena guldvärdet omkring 10 000 SEK. Så de 47 guldmynten som Carl Billman fick i lön 1909 kan uppskattas ha ett **samlarvärde omkring 900 000 SEK**.

* * *

I livets villervalla – dikten publicerades 1930 i *En döddansares visor*. Det året fyllde Nils Ferlin 32 år och hade levt drygt halva sitt liv. Jag tycker att det är bland den mest tänkvärda poesi som formulerats med ett fåtal ord. Men vi släktforskare talar förstås även om annat än väder och vind. Det dröjer inte lång stund innan vi är inne på anor och orter.

Som redaktör är jag helt beroende av generösa skribenter som gång på gång ställer upp med intressant och lärorikt material. I detta nummer medverkar Ted Rosvall, Daniel Johnsson, Eva Johansson, Karl-Erik Johansson, Sven O Franzén och Ulf Örnemark. Att de alla är professionella skrivare underlättar förstås för en redaktör som inte behöver förbättra något. Med det ska inte avskräcka andra från att sända in texter och foton. De kommer med i mån av utrymme och konkurrens.

Egon Burman
redaktör (ersättare sökes)

President Theodore Roosevelt ville att USA skulle få vackrare guldmynt, och på hans initiativ anlätades skulptören Augustus Saint-Gaudens som formgivare. De nya "Double Eagle" präglades från 1907 till 1933, men sista årets 445.500 mynt kom aldrig i cirkulation. De smältes ner på order av dåvarande presidenten, Franklin D Roosevelt, och blev till guld tackor i Fort Knox.

Två mynt reserverades för U.S. National Coin Collection. 20 mynt blev stulna och fann sin väg till samlare. Senare spårade Secret Service upp 19 av de stulna mynten. Nio av dem förstördes och de övriga tio placerades i Fort Knox.

Ett mynt förblev i privat ägo. Det hade av misstag fått exporttillstånd och hamnat hos storsamlaren Kung Farouk i Egypten. Det kom så småningom att bli det näst dyraste USA-myntet någonsin. På auktion hos Sotheby's 2002 såldes det för 7,59 miljoner USD (ca 67 miljoner svenska kronor).

Ordförandens spalter

En ovanligt innehållsrik sommar går mot sitt slut. För min egen del har jag fått låna fyra olika bilar i väntan på en försenad leverans av ny bil, deltagit i min dotters bröllop på Mallorca och därmed fått en svärson att släktforska på, hämtat en ny bil i Malmö för att klara av ett besök hos slakten i Boden (Överluleå) samt ett besök i Västernorrland där min hustru har en hel del anor. Genomgående bra väder, trots alla andra uppfattningar som finns i omlopp.

Hos oss i DIS-Småland har en hel del hänt sedan förra numret av SmåDisigt. Under våren avslutade vi en hel del kurser där våra elever ställt så många kluriga frågor att vi som lärare har fått många nya erfarenheter.

April månad inleddes med Släktforskning i Sydost. DIS-Småland deltog för tredje året tillsammans med DIS-Syd, detta år i Oskarshamn. Ett förnämligt anordnat arrangemang med många besökare. Intresset för DIS var stort och gjorde att vi som bemannade vår monter hade fullt upp under hela dagen.

I april hade vi vårt årsmöte i Kalmar, utomordentligt arrangerat av Rainer Timander som inledde med ett uppskattat föredrag om hans egna erfarenheter av sin DNA-forskning. Årsmötet genomfördes utan några särskilt kontroversiella frågor. Styrelsen fick ansvarsfrihet och omvaldes till stora delar. Vår eminente redaktör Egon Burman valde att av åldersskäl avgå som suppleant. I hans ställe valdes Eva Gröön från Fagerhult till ny suppleant. Efter många år i valberedningen valde Gun Saming att kliva åt sidan. I hennes ställe valdes Marita Karlsson från Hultsfred. Vi hälsar våra nya funktionärer välkomna. Medlemsavgiften i DIS-Småland beslutades vara oförändrad 80 kr för 2018.

Lugnet före stormen. Montern klar. Börje och Rune väntar på öppnandet av mässan. (Foto: Tommy Nilson)

Sommaren avslutades med Släktforskardagarna i Halmstad. Ytterligare en välarrangerad tillställning som i år drog stor publik. DIS monter var mycket välbesökt. Vi från DIS-Småland som arbetade i montern hade förmånen att träffa många av våra medlemmar. Vi fick också några nya medlemmar så att vi nu (1/9) har totalt 1113 medlemmar, en ökning med 97 medlemmar under 2017.

Slutligen, min egen släktforskning. Tack vare en arkeologiutbildad och envis dotter blev vår hemresa från Norrbotten en liten omväg på cirka 150 km. Målet var att besöka Nämforsen i Näsåker, Sollefteå kommun för att titta på hällristningar. Jag övertygades om denna omväg eftersom jag vet att jag på min hustrus sida hittat många anor från detta område, speciellt i Eds och Ådals-Lidens församlingar, till och med från Näsåker 1600-1700-tal.

Besöket vid hällristningarna var väl värt den lilla omvägen. Ett imponerande kulturarv i en imponerade miljö. Ett museum har skapats i Näsåker där man får omfattande information om hällristningarna och livet i närområdet någon gång mellan 3000 f.kr och 600 f.Kr. Alltså stor sannolikhet att vi beskådat konstverk utförda av min hustrus förfäder. Hur långt bak har NI kommit?

Tommy Nilson
ordförande

Nedre delen av Nämforsen (Foto: Tommy Nilson)

En liten del av hällristningarna. Kanske några av min hustrus förfäder i detta område har varit delaktiga i utförandet av denna mängd hällristningar. (Foto: Tommy Nilson)

Den här berättelsen tycker redaktören för tankarna till två goda råd. För det första, ge inte upp även om det känns hopplöst. För det andra, använd kreativitet och fantasi till din yttersta gräns. Det gäller inom släktforskning och livet i allmänhet.

* * *

Följ med mig på en resa ut och in i de amerikanska källorna, på jakt efter en svårfångad familj, spårlöst (?) försvunnen alltsedan emigrationen från Osby i Skåne 1887. Här har ni dem:

	ringslag, (bäckstuga, inhyses- och mätgärd), nationalitet (och främmande), lyten (svagainta, blindia, föfstramma.)	År	Mån	Ort, Söcken (Län, Stad.)	Öft. ell. En
1.	Sven Svensson	1870	7	Ljunneå	1872
2.	Maria Kristina Nilsson	1851	6	Osby	1872
3.	Edla	1872	10	Osby	1872
4.	Evelina	1875	23	Osby	1875
5.	Klara	1878	22	Osby	1878
6.	Fritz	1882	8	Osby	1882
7.	Algot	1884	30	Osby	1884

Den överstrukna familjen, bestående av far och mor, fyra döttrar och två söner, ger sig alltså iväg 1887, efter det att fadern, handlanden *Sven Svensson* varit över i Amerika året innan för att rekognosera.

Hustrun *Maria Kristina Nilsson* är född 1851 15/6 i Osby – dotter till *Cecilia Piculell* (1817-1883), en släkt som jag har ägnat mig åt i snart 50 år. Barnen är följande, alla födda i Osby:

Cecilia	* 1872 10/11
Evelina	* 1875 23/8
Klara	* 1878 22/5
Edla	* 1880 12/9
Fritz	* 1882 8/10
Algot	* 1884 30/8

Med så många sökbara familjemedlemmar med hyfsat ovanliga förnamn, borde det väl inte vara omöjligt att återfinna åtminstone några av dem i de amerikanska källorna och registren. Även om efternamnet är Svensson. Hmm... Det var visst inte så enkelt. Jakten börjar i de amerikanska folkräkningarna, som har utmärkta register där man med ett minimum av information kan filtrera fram just dem man söker. Tyvärr saknas folkräkningen för 1890 – den brann upp – men för 1900 borde

det väl ändå gå att lokalisera dem? Så icke! Jag prövar med Svensson, Swenson och Swanson, med Sven, Swen och Swan samt Maria, Marie och Mary. Förgäves! Nåväl, då får vi väl försöka med barnen i stället. **EVELINA** är ett bra och ovanligt namn att söka på och minsann hittar jag inte en sådan i 1900 års folkräkning för Chicago, Illinois:

Hiden August	Head	M	W	30	M	15			Sweden
Evelina	Wife	W	W	24	M	15	4	2	Sweden
Edwin	Son	M	W	14	M	5			Sweden
Edsel	Son	M	W	5	M	5			Sweden

Här finns en Evelina, som är född i augusti 1875 i Sverige och som kommer till USA 1887.

Hon är gift med August Hiden och har två barn. Ser lovande ut! Fram då med nästa folkräkning, den för 1910, men där finns det inte en enda person med namnet Hiden. Ej heller 1920, 1930 eller 1940. Brainstorming! Kan **Hiden** vara en felskrivning? Skulle det egentligen ha stått **Hedin**? Mycket riktigt – 1910 hittar jag följande familj:

Hedin August	Head	M	W	30	M	15			Sweden
Lena	Wife	W	W	24	M	15	4	2	Sweden
Edwin	Son	M	W	14	M	5			Sweden
Walter	Son	M	W	5	M	5			Sweden

Här har **Evelina** fått namnformen **Lena**, och när jag söker i dödregistret för Illinois 1916-1947 anmäler sig följande post:

Name	Lena Hedin (Lena Swanberg)
Birth Date	abt 1875
Death Date	16 Dec 1933
Death Place	Chicago, Cook, Illinois
Death Age	58
Gender	Female
Father Name	Oscar Swanberg
Mother Name	Maria Anderson
Spouse Name	August Hedin

Fadern heter alltså **OSCAR SWANBERG** och modern **MARIA ANDERSON**. Stämmer dåligt. Denna Evelina får vi glömma tills vidare. Låt oss pröva en annan infallsvinkel: sönerna. **FRITZ** och **ALGOT** är födda 1882 respektive 1884. Det innebär att de är i vapenför ålder 1917-1918 då USA mönstrar ca 24 miljoner unga män för eventuellt deltagande i Första världskriget.

Denna enorma databas är sökbar på födelseid, varför jag lägger in FRITZ och 1882 8/10 - inga träffar. Erfarenhetsmässigt vet jag emellertid att många emigranter med namnet Fritz amerikaniserar sitt tyskklingande namn till FRED eller FREDERICK. Då söker vi väl på det, och upp kommer följande kort:

REGISTRATION CARD	
SERIAL NUMBER 950	ORDER NUMBER A-2819
Name Frederick William Swanberg	
PRESENT HOME ADDRESS: 282 E. Belmont St. St. Charles, Kasco, Ill.	
Age in Years 35	Date of Birth October 8th 1882

Frederick William Swanberg

Hmmm, rätt födelsedag men alldeles fel efternamn. Och inte lägger man väl till ett förnamn? Var kommer **William** ifrån? Nej, detta är nog också en återvändsgränd... eller? **Swanberg**? Var det inte så Evelina (här ovan) hette som flicka? Raskt tillbaka till folkräkningen 1900. Bland alla svenskar i Chicago återfinns följande familjegrupp:

Swanberg Mary	Head	W	W	30	M	15	7	7	Sweden
" Ceila	Daughter	W	W	7	M	15			Sweden
" Clara	Daughter	W	W	7	M	15			Sweden
" Fred	Son	M	W	16	M	5			Sweden
" Albert	Son	M	W	15	M	5			Sweden
" Charlie	Son	M	W	10	M	5			Sweden

Här är de ju, nästan hela familjen! Modern kallas **Mary Swanberg**, födelseid stämmer och hon står som änka. Hon har fött 7 barn som alla lever. Fem bor fortfarande hemma: **Ceila** (Cecilia), **Clara**, **Fred** (Fritz) och **Albert** (Algot). Ett sjunde barn, **Charlie**, har fötts i Chicago 1890, några år efter ankomsten.

Familjemedlemmarnas namnförändringar är logiska. Ambitionen är ju att bli amerikan så fort som möjligt och det går kanske bättre med ett icke avvikande förnamn.

MARIA blir **MARY**
CECILIA blir **CEILA**
FRITZ blir **FRED**
ALGOT blir **ALBERT**

Men hur kan en SVEN SVENSSON förvandlas till OSCAR SWANBERG?

Min teori är att han först har försökt med SWAN SWANSON, men inte varit nöjd med denna upprepning, som dessutom kan ha varit svår för honom själv och andra att uttala.

Bättre då att skapa ett nytt efternamn som liknar SWANSON, varför inte SWANBERG? Och förnamnet då? Tja, så hette ju Sveriges och Norges konung: OSCAR II. Det kan aldrig vara fel...

Fyra av barnen har jag hittat i Illinois dödregister.

Förutom Evelina/Lena, även Fritz/Frederick, Cecilia och Edla/Edna. Vid samtliga tillfällen kallas fadern **OSCAR SWANBERG**, medan modern får fyra olika namn:

MARIA ANDERSON

MARY NIELSON

MARY PIKENELLY

MARY PIKNOLL

Det är alldeles uppenbart att det är mormors gamla vackra släktnamn **PICULELL** som spökar när ättlingarna skall förse myndigheterna med uppgifter till dödsattesterna. Roligt att skåda, ehuru felaktigt!

Hur gick det då för stackars Sven Svensson, alias Oscar Swanberg?

Illa, illa! Han måste ju ha avlidit före 1900, eftersom frun då står som änka. Dödsnotisen återfinns i ett register för Cook County, d.v.s. Chicago:

Name:	Oscar Swanberg
Birth Year:	abt 1850
Age:	48 Yr
Death Date:	11 Jun 1898
Death Place:	Chicago, Cook, Illinois

Varför dör Oscar i så unga år?

Chicago Tribune, den stora dagstidningen, vet svaret:

ACCUSATION OF THEFT LEADS TO A MURDER

Edward Kunz Slays Oscar Swanberg With a Shotgun in Chicago.

Chicago, June 11.—Edward Kunz shot and instantly killed Oscar Swanberg with a double barreled shotgun at 7 o'clock tonight at No. 2042 West Twenty-sixth street. The shooting occurred in Kunz's confectionery and cigar store and was the result of a neighborhood quarrel, arising from an accusation against Swanberg's son of stealing cigars.

After killing Swanberg Kunz reloaded his shotgun, barred the entrance of his store and kept the excited people of the neighborhood at bay. The dead man's body lay in front of the store and served to increase the excitement. No one dared to move it, fearing that Kunz would carry out his threats, but the timely arrival of the police from the Lawndale station prevented more bloodshed.

The officers found Kunz entrenched behind barred doors. He willingly surrendered when he was assured that he would be protected against lynching by the excited mob that had gathered about the scene of the shooting.

Skjuten till döds av en affärsidkare efter ett gräl, som handlade om att Oscar Swanbergs son skulle ha snattat cigarrer. Så gick det till i Chicago 1898, och så går det uppenbarligen till fortfarande... (2nd amendment).

I databasen "Homicide in Chicago 1870-1930" hittar man fallet, 12 års fängelse i Joliet för mördaren Edward Hung (inte Edward Kunz, som det står i Chicago Tribune):

Swanberg, Oscar, shot dead in cigar store, 2042 W. 26th St., by Edward Hung, proprietor, who was arrested and sentenced Sept. 23, 1898, by Judge Tuthill to twelve years in Joliet Penitentiary.

Titelbilden är tagen på Ellis Island och visar immigranter, som grillas av myndigheterna inför insläppet i det nya landet. Då som nu... Här kan nya namnversioner ha uppstått – genom missförstånd, felstavningar eller medvetna namnbyten. Många bytte nog namn först efter bosättningen.

*Amerikanska källor och tips om hur man använder dem, hittar du i Anna-Lena Hultmans och min nyss utkomna bok:
Emigrantforsk på nätet.*

Ted Rosvall
ted.rosvall@telia.com

Ett osannolikt möte

Karl-Erik Johansson, Malmö

Redaktörens efterlysning av berättelser om osannolika möten och händelser har resulterat i detta första bidrag.

Jag hade ett märkligt möte på flygplatsen i Minsk. Med några vänner tog jag 2012 färjan från Karlshamn till Klajpeda i Litauen och for sedan med bil till Kaliningrad och Vitryssland.

På båten kom jag i samspråk med ett par män med välkänd dialekt. Den ene var Bernt Texén från Bor utanför Värnamo. Han reste ofta till Vitryssland med en buss full av prylar, insamlade av pingstförsamlingen hemmavid till behövande i vitryska byar. Han for direkt genom Litauen till Vitryssland, medan vi tog omvägen via Kaliningrad.

Nåväl, efter besöket i Vitrysslands huvudstad Minsk tog jag flyget till Stockholm, medan mina vänner körde bilen hem igen.

I väntan att borda flygplanet kände jag ihållande blickar i ryggen och upptäckte en dam som föreföll intresserad av mig. Vid bordningen var jag först ner i bussen, som skulle ta oss ut till planet. Damen kom närmast efter mig och inledde ett samtal med att på engelska fråga om mina intryck av hennes hemland. Misstänksam som jag blev, började jag tala om stadsplaneringen i Minsk och arkitekturen

som skiftade i olika klassiska stilar trots att 90 procent av staden återuppbyggdes efter kriget.

Men är hon nyfiken, kan jag också vara det. Så jag frågade vad hon skulle göra i Stockholm.

–Jo, jag tar bussen in till Centralen och sedan tåget till Alvesta, där jag byter till Växjö.

Överraskad svarade jag:

–Det är nära mina ursprungliga hemtrakter. Jag är född i Värnamo, där jag tillbringade mina 47 första år.

–Jaså, då känner ni kanske Bernt Texén?

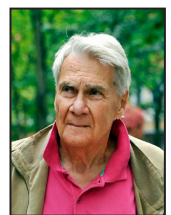
Tablå! Det var honom jag träffat på färjan. Det visade sig att damen var Texéns kontakt i Vitryssland och dirigerade honom och hans buss till de byar som hon ansåg hade störst behov av hjälpen från Pingstförsamlingen i Bor.

Av Vitrysslands nära elva miljoner invånare hade jag träffat den, som bättre kände den som jag lärt känna på färjan över Östersjön, och som dirigerade hjälpen från den friförsamling, som jag redigerat många notiser om.

En nypa nostalgi infann sig alltså på flygplatsen i Minsk – liksom tanken på hur liten världen kan vara.

Karl-Erik Johansson

karlerikbo@hotmail.se

Karl-Erik Johansson ägde och drev under flera år Värnamo Nyheter samt Galleri Liljan. Pärlorna i hans bokproduktion är "Ragnar Person berättar med färg och ljus" samt "Samla sitt liv. Konstlärarens bilderbok". Den senare omfattar personliga texter och bilder av en imponerande samling. Berättelsen ovan ingår i hans kommande bok "Teckna sitt liv".

(Redaktören)

–Misstänksam ville jag helst tala om arkitektur i Minsk. Här ett exempel, det hus, där Lee Harvey Oswald, som utpekades som Kennedys mördare, bodde med sin vitryska maka längst upp till vänster med utsikt över floden. (Foto författaren)

Het reklam från Husqvarna

Ulf Örnemark, Tun

I början av 1900-talet fanns varken radio, teve eller internet men företagen visste ändå hur de skulle nå ut till kunderna. Ibland var knepen både innovativa och långlivade vilket följande exempel från några tillverkare av kokspisar visar.

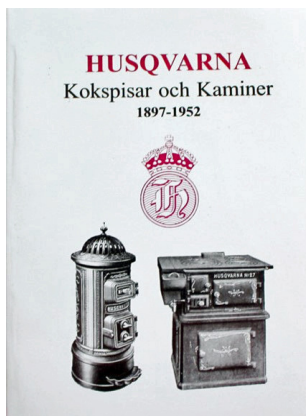
Ett rostigt trädgårdsfynd

I början av oktober 2014 tillträdde vi vårt nya fritidshus, en före detta jordbruksfastighet invid Komosse, ett stenkast från länsgränsen till Jönköping. Den något vildvuxna trädgården behövde röjas. Ladugården var borta sedan länge men intill resterna av den gamla körbron låg en hel del järnskrot. Några tag med räfsan indikerade att det fanns mer under markytan. På en rostig platta skimrade plötsligt texten "Norrahammar". Efter en stunds grävande hade vi frilagt ytterligare en metallplatta och fronten till en gammal Norrahammarspis nr 26.

Efter rengöring och behandling med spissvärta ställde vi fynden ovanpå spiselkranen i köket. Ugnsluckan med landskapsvapnet och den sirliga texten prydde verkligen sin plats. Efterföljaren, en Husqvarna nr 27, står nämligen kvar och fungerar perfekt. De båda metallplattorna fascinerade oss. Var kom de ifrån?

Trädgårdsfynd

Denna bok (Ref. 1) är baserad på gamla prislistor men innehåller också information om fabriken historia och statistik över antalet spisar och kaminer som tillverkades 1897-1952.

Dubbelsidig smygreklam

Det var sotaren som kom med gåtans lösning. Han berättade att metallplattorna hade utgjort sidostycken i spisens bakugn. Chefen på Husqvarna Fabriksmuseum, Rickard Bindberg, kunde också berätta att någon på fabriken en gång upptäckt ett sätt att förbättra ugnens värmefunktion. De oregelbundna och kraftiga bokstäverna ökade den värmeavgivande ytan. Tekniken används fortfarande på nytillverkade gjutjärnsspisar.

På olika diskussionsfora hittade vi frågor och kommentarer om de gamla ugnarna. Någon trodde att bokstävsraderna fungerade som stöd för plåtarna, men t.o.m. på våra rostiga plattor syns ju valsarna tydligt. Andra bekräftade att det var ett medvetet sätt att göra reklam. Den som öppnade ugnsluckan möttes av ett reklambudskap – En marknadsföringsmässig snilleblix! Spisar i samma serie hade samma budskap och stora serier kunde finnas i olika versioner med olika budskap. Här är några exempel:

- ALLA SORTERS GIUTGODS EXPEDIERAS FORT OCH BILLIGT
- NORRAHAMMARS PRISBELONTA STÅLPLOGAR GODA OCH BILLIGA
- STRYKUGNAR MED OCH UTAN JERN
- REMINGTONVAPEN KAMMARLADDNINGSS DUBBELBÖSSOR
- DESSA SPISLAR ÄRO MÄST BRÄNSLEBESPARANDE
- JERNKAMINER MITRALJÖSER
- HUSQVARNA SALONS STÅL SYMASKINER GODA OCH BILLIGA

Några ord behöver nog förklaras närmare. En "strykugn" var helt enkelt en liten spis som man värmdes strykjärnen på [1]. En "mitraljös" är en cylindrisk järnkamin avsedd för rumsuppvärmning, stundom äv. för kokning [2]. I ett av exemplen ovan används också det mer ålderdomliga "spisel" (plural "spisar") istället för spis/spisar.

Ulf Örnemark

ulf.ornemark@telia.com

Referenser:

1. Husqvarna Kokspisar och Kaminer 1897-1952, ISBN 91-86742-90-6, PM-Bokförlag, Gamleby, 2005.
2. Svenska Akademiens Ordbok, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

Det grymma mordet i Pukås

Sven O Franzén, Tranås

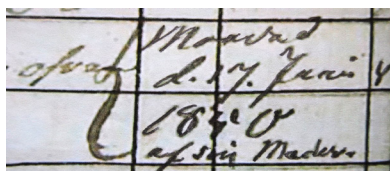

När alla de närmaste var utfrågade och samlade i den spirande släktforskningen gick resan en sommardag 1974 till Vadstena för fortsatt plöjning om gångna dagar från de gamla dammluktande och slitna luntorna som kördes fram till studiebanken.

Detta skulle bli en dag när en hårresande överraskning flamar upp ur den digra husförhörsboken för Lannaskede. Avsikten var att hitta företrädarna till gården Pukås där förfäderna på faderssidan enligt släktberättelserna skulle ha flyttat in omkring 1860.

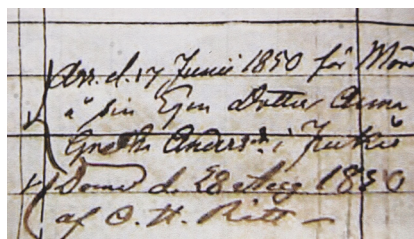
Ögonen följer gårdarna i Pukås sida för sida på 1840-talet. Plötsligt naglas blicken stelt fast vid en spretig men flammande notering om en dotter på en av gårdarna där:

Mördad d. 17 Juni 1850 af sin moder.

Av sin moder? Tankarna svettades, blixtrade irrande fram och tillbaka, ögonen irrade en stund men höjdes lite på sidan och där – för modern och änkan på gården skriver prästen:

Arr. d. 17 Juni 1850 för Mord å sin egen dotter Anna Gretha Andersdotter i Pukås. Dömd d. 28 Aug. 1850 af Ö.H. Rätt.

För en relativt färsk släktforskare flög frågetecknen runt i skallen: Vad gör man nu för att få veta mer? Ingen hade nämnt något om vad som förflutit tidigare på denna olycksdrabbade gård.

Men, tänkte jag då – det är ju ingen släkt du har med att göra? Men journalisten i mig riste. Så nu gick startskottet till en slags utredning, fast den var ju redan gjord: Dömd av Östra häradsrätt kunde ju läsas i tydliga ord. På landsarkivet rådde man: *Börja du på Göta hovrätt, fråga om inte brottet nådde dit också.*

Där på hovrätten var man idel tillmötesgående och servicen helt perfekt. Efter några dagar damp ett stor kuvert ner i min postlåda mot en blygsam avgift. Och nu kan hela denna tragiska och blodiga historia återges.

Mamman, Greta Nilsson, var född i Lannaskede 1801, blev änka 1837 med tre döttrar. Mellandottern Anna Gretha Andersdotter gifte sig med en man från Korsberga och de tar över gården. Mamma Greta får bo på övre våningen i stugan.

Det unga paret som nu driver jordbruket vill satsa lite mera modernt och effektivt än Anna Grethas föräldrar gjort. Dessutom hade Greta försökt att med drängars hjälp ensam sköta gården under de tio år som gått innan dottern gifte sig och tar över.

Men häradsrätten finner i sin utredning något mera anmärkningsvärt utöver att Greta misstänker om moderniteterna på gården. Små tråtor och viss osämja uppstod mellan mor och dotter emellanåt. Och det fanns tydligen en märklig bakgrund. I rättens dom kan man läsa om Greta: **Hon har erkänt att hon för flera år sedan avhört en predikan av en så kallad läsarepräst och sedemera mycket sysselsatt sig med läsning af religiösa ämnen och under våren 1849 blifvigt sjuk af mattlighet och alltsedan varit tungsint, tyckt sig hafwa ledsamt och, ehuru hon läst, saknat kraft af ordet.**

I förhören berättar gumman vidare om sin missunsamhet och mörka tankar på att **”avdagataga ej mindre sin svärson än även andra personer hon varit missbelåten med dock utan att det gått till uppsåt”.**

En mörk sommardag

Den 17 juni sitter Greta Nilsdotter vid vävstolen på sin kammare. Känner sig ensam och faktiskt frusen, möjligen inbillat. Hon går ner en trappa och in till köket där dottern Anna Gretha förbereder middagen med hjälp av lillasystern Lena Karin. Hon rörde sig lite ovigt Anna Gretha eftersom hon var havande och som man säger – i långt framskridet stadium.

-Dä ä kallt i dag tycker jag, muttrar mamma Greta.

Anna Gretha fnyser till, plockar med tallrikarna på bordet och snäser sen till:

-Dä ä' inte kallare i dag än att Ni kan sitta ute i trädgård å väva!

Greta känner sig tillplattad av svaret och när lilladottern ler lite hånfullt skyndar sig Greta upp till sin kammare och vävstolen. Men ilskan och förtretet gror.

Ur domprotokollet:

Efter en kort stunds förlopp derunder hennes wrede ökat och en oförklarlig öfwerilning henne påkommit, samt sedan hon förmärkt att dottern Lena Karin utgått ur köket och jemväl genom gårdsporten fattat uppsåt att afhända Anna Gretha lifwet.

Här kan vi nu tänka oss situationen: en 49-årig gumma med kanske kristna förvirringar och ett groende missnöje med både ensamheten och dottern och hennes val av karl får nu en ren black out.

Hon smyger sig ner för trapporna, ser sig omkring och öppnar tyst dörren till dotterns och svärsonens sovrums, hon tassar fram till mannens byrå, drar sakta ut ena lådan och där ... där ser hon svärsonens blankslipade rakkniv. Hon tar den, gömmer undan den vid barmen innanför klänningen och går direkt ut till köket. Där ser hon sin dotter mitt på golvet. I blint raseri flyger Greta rakt på henne, får omkull den gravida dottern och faller själv ovanpå. Hon drar fram rakkniven och helt skoningslöst skär hon den hjälplösa dottern i halsen, ett av huggen tar djupt i strupen.

Dottern försöker ropa på hjälp och förskoning men blodförlusten är så stark att det hela är över på "en fjärdedels timma"

Men under döds kampen lyckas Anna Gretha få tag i moderns hand för att avvärja angreppet och lyckas rispa ett par snitt i armen på mamman med rakkniven. Men till slut faller hon ihop livlös.

Mamman reser sig, tittar förvirrat på den växande blodpölen under dottern, tankarna virvlar. Men vad har jag gjort? Varför ligger du där i allt blod? Nu, som först, förstår hon vad som skett. Hon irrar fram och tillbaka, men slänger upp ytterdörren, kastar rakkniven under trappan, och hastar iväg ner mot skogen.

Var det en stråtröwares verk?

Det blir nu yngsta dottern Lena Karins tunga lott att hitta sin syster livlös i köket sedan hon kommit tillbaka in i huset efter att hon släppts ut fåren på bete. En fasansfull upptäckt.

Hon försöker förgäves få liv i sin storasyster. Hon ropar och ber. Till slut förstår hon att livet har flytt från Anna Gretha, som ligger där i en stor blodpöl. Hon ropar uppåt trappan på mamman, inget svar, lämnar huset i vild förvirring och ger sig ut på åkern bakom lagårn där hon antligen får tag i Johannes (Anna Grethas man). De rusar hem men inser att här finns inget att göra. Anna Gretha är helt livlös, utan hjärtslag. Totalt kaos.

Den första tanken var, berättar båda, att någon lösdrivare eller galen person hade kommit in i köket, kanske för att tigga mat. Båda rusar upp en trappa men upptäcker att den gamla saknas. Är hon bortrövad, kanske som vittne, av stråtrövaren? Vart har hon annars tagit vägen – ingen kunde väl tro att hon är den skyldiga. Några grannar hämtas, tiden går och till slut ropar en av gubbarna utanför huset: *Titta här, här är det blodspår på vägen ner mot skogen.*

Männen samlar sig och följer spåren ner mot en skogsstig, där ser de också små klädtrasor som slitits av mot en törnbuske. Stigen går mot en liten göl någon kilometer från gården och

skallgången närmar sig vattnet där de får se en kvinna kasta sig i vattnet. De rusar fram, sträcker ut en stor trädgren mot den plaskande och för livet kämpande kvinnan. Hon griper ”med begärelse” tag i denna livlina och männen halar upp kvinnan ur den dyiga gölen.

-Har du mördat din egen dotter, vrålar Johannes. Är det verkligen DU?

Alla hör hennes kvidande och ett slags ja. Omilt knuffas nu Greta fram till gården och hon tvingas gå in i köket och skåda sin döda dotter flytande i blod på golvet.

Nu tar rättsväsendet över. Greta hämtas av länsman till förhör. Hemma på gården har några kvinnor försökt att nödförlösa den mördade Anna Gretha som bar ett fullgånget foster, men det var helt förgäves.

Östra häradsrätt kunde snabbt avkunna dom: Hon skall mista livet genom halshuggning. En läkare intygade hennes galenskap och ville mildra domen, men rätten sa nej.

Så överklagades domen till hovrätten som i november samma år fastslog häradsrättens dom. Halshuggning!

Några personer i bygden hjälpte då den fängslade Greta att begära nåd kos kungen. Och i konselj i april 1851 ger kung Oscar I henne nåd. Han, kungen ”Oscar med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung” låter skriva i nådebrevet att **”Vi har af Nåd förskönat Greta Nilsson från det Henne ådömda dödsstraff och tillåtit att hon får istället umgälla sitt brott med Tjuguåtta dagars fängelse vid vatten och bröd, uppenbar kyrkoplikt samt allmänt arbete i hennes återstående lifstid, vilket arbete Greta Nilsson kommer att tills vidare förrätta i cell.”**

Hon förs nu över till spinnhuset i Norrköping. Hon går enligt journalerna pliktstroget till gudstjänsterna på fängelset, arbetar troget och söker småningom benådning.

Efter 14 år, 1866 benådas hon, då 65 år fyllda. Hennes yngsta dotter Lena Karin är gift. Hon är bosatt utanför Vetlanda, har tre små barn och ett på väg. Hon låter modern bo hos dem.

Men så händer, tre år senare, något tråkigt: Lena Karin och hennes man avlider med några dagars mellanrum i tyfus. Barnen är då bara 2, 5, 7 och 10 år och blir därigenom, med förmyndare, gårdsägare samt med den straffade mormodern inneboende.

Folk i bygden befarade det värsta men Greta gick alla olyckskorparna i förväg. Vi låter prästens anteckning avsluta denna vemodiga berättelse med dödsorsaken 1872: **Afhände sig sjelf lifwet genom halsens avskärande.**

De fyra barnbarnen då? Jo, alla utvandrade efter hand över haven till den stora kontinenten i väster och vad vi vet stannade de där till döddagar.

* * *

Pukås ligger i Lannaskedes sydöstra spets. Det består i dag av en brukad gård (tidigare två) cirka tre mil söder om Vetlanda. Min egen barnmark heter Paddingetorp. Det tillhör Bäckaby församling.

Sven O Franzén
snoffran@hotmail.se

Huset där dådet skedde är numera rivet. Här bodde änkan Greta med sina tre döttrar.

Just här, vid kanten och gungflyet till den dyiga gölen, kastade sig Greta i, men blev räddad av sin hatade svärson och de övriga i skallkedjan.

När du vill veta lite mer om...

DÖDBOKEN

Daniel Johnsson, Vimmerby

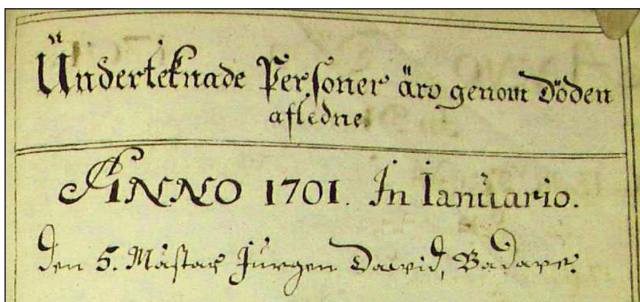
Svenska dödböcker

Dödboken är precis som dopboken en viktig källa för information då man släktforskar. I dödboken antecknade prästen de personer som dog och begravdes i församlingen.

Dödboken är primärkälla för dödsuppgifter. Har du en person med ett dödsdatum i dödboken, och ett annat i husförhörlängden, så är det datumet i dödboken du ska ange – självklart under förutsättning att du bekräftat att personen i dopboken och husförhörlängden är den samma.

Svenska kyrkböcker grupperas efter bokstäver. Husförhörlängder har bokstav A, medan dödboken har bokstav F. Den äldsta volymen för församlingen får beteckningen F:1, och nästföljande F:2 och så vidare.

Äldre tiders dödböcker är som regel väldigt sparsamma med uppgifter. På 1600-talet och en bra bit in på 1700-talet antecknades inte dödsdatum, utan endast datum för begravningen. Här nedan ser ni ett exempel på en tidig dödbok, det är Kalmar stadsförsamling, januari år 1701:

Den 5. Mäster Jürgen Dawid, badare

I exemplet ovan, så får vi alltså reda på namn, yrke och när personen begravdes. Vi vet inte när han dog eller av vad, vi vet inte heller hur gammal han var eller hans civilstånd. Med tiden blev dock dödböckerna mer detaljerade.

En annan brist i de äldre dödböckerna är att avrättade brottslingar och de som begick självmord inte finns antecknade. Inte heller note-

rades de hemmanhörande i socknen som dog i annan socken eller ute i krig. Även detta blev det ändring på i de senare dödböckerna.

Inför döden

Förr i tiden var döden aldrig långt borta. Tyst gled liemannen runt våra gårdar och skördade sina offer. Bilden av liemannen härstammar från medeltiden då pesten drog in över Europa. Går vi tillbaka till tiden då vi tillbad asagudarna, så styrdes dödens rike av gudinnan Hel. Hon var dotter till Loke och Angerboda, och dödsriket hon styrde över hette även det Hel och låg beläget i Nifelheim.

Det var mer regel än undantag att flera i barnskaran dog innan de nådde tonåren. Även vuxna dog av enkla sjukdomar som idag går lätt att bota. Folk var medvetna på ett annat sätt att döden kunde komma när som helst.

Om man kände att livet var på väg att ta slut, så hämtades prästen. Det var viktigt att få bot och den sista nattvarden. Gårdens folk samlades runt den döende, och det var vanligt att denne då passade på att tala om hur den ville ha det med sin begravning, exempelvis hur den ville vara klädd, önskemål om begravningsakten etc. Det var inte heller ovanligt att man själv hade gjort i ordning begravningskläderna. Männens kunde spara sina bröllopsskjortor och kvinnorna sina bröllopslinnen för att ha något fint att begravas i.

Efter att personen dött så läste prästen böner för att ge den avlidnes själ ro, dessutom stänkte han vigvatten på den avlidne. Vita lakan hängdes upp för fönstren, och på golvet ströddes ut gran- eller enris. Sist tände man ett ljus i rummet där den avlidne låg, och ljuset skulle brinna tills det att begravningen skedde. Under medeltiden var det vanligt att man även satte ett ljus i handen på den avlidne, en sed som avtog under 1600-talet.

Det fanns många varsel som talade för att döden var förestående. Många hade med djur att göra. Tjöt hunden, om hönsen dog, eller om man fångade en ovanlig eller stor fisk så bådade det för dödsfall.

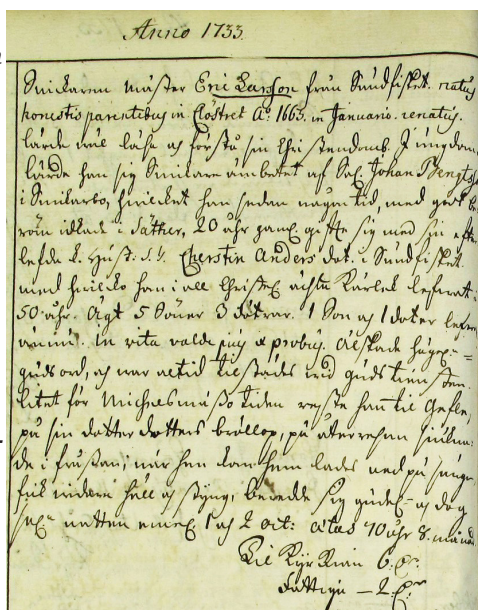
Man ville inte heller få besök vid huset av vilda djur, då skulle husbonden dö, eller så skulle det hända en stor olycka på gården. Det var också illavarslande om ugglan satt vid huset och ropade sitt *klä – vitt*, någon skulle då komma att kläs i vitt i sin liksvepning. Om en svart spindel kröp på ens kläder, var även det varsel om stor sorg.

Men det fanns även andra tecken att ta varning av. Om det vid hård vind blåste omkull ett gammalt träd, skulle gammalt folk dö på gården, likaså om ett ungt träd blåste omkull, så skulle de unga möta döden. Det kunde också vara så att man kunde se ett ovanligt sken i gården där någon skulle dö. Stannade en klocka utan att man kunde veta varför, så bådade även det om död.

Tron på det övernaturligas makt vid julnatten var också stor. När församlingsmedlemmarna deltog i julottan så höll man hela tiden koll på ljusen i kyrkan. Slocknade ett ljus längre bak i kyrkan skulle en av de närvarande dö innan nästa julotta. Var det ett ljus i främre delen av kyrkan så var det någon högt uppsatt person i församlingen som skulle dö. Slocknade ett ljus vid altaret eller själva predikstolen så var det prästen själv som skulle dö.

Ett annat exempel från en tidig dödbok, Husby 1733.

Det är långt ifrån unikt, men skiljer sig ifrån mängden då prästen har tagit sig tid att skriva en liten levnadsbeskrivning om varje församlingsmedlem som dör.

Här kan vi läsa när och var snickarmästare Eric Larsson föddes, när han gifte sig, hur många barn han haft och så vidare. Att hitta en sådan här dödsnotis om en släkting är alltid lyckla.

Mot begravningen

När personen hade avlidit, var det dags att meddela klockaren vars uppgift då var att ringa själaringningen. Allra helst skulle detta ske samma dag som personen avlidit, men fick klockaren beskedet för sent på dagen så var han tvungen att vänta till dagen efter. Det var nämligen så att när ringningen skulle ske avgjordes av den dödes status i församlingen, enkelt folk ringde man för på morgonen, och de allra eminentaste i socknen inte förrän framåt lunchtid. Hur länge ringningen pågick berodde på den avlidnes ålder; barn ringdes det för bara i några minuter, medan en åldring kunde det ringa i en timme för.

Den avlidne skulle nu bli klädd i sina likkläder, och den kvinna som gjorde detta måste lägga något i kistan för annars skulle hon inte få ro för den döda.

Man var väldigt rädd för att de döda skulle gå igen. Var det någon ond och elak person som avlidit så kunde man fästa ihop strumporna eller till och med binda ihop benen för att han inte skulle göra några besök om natten.

När så den avlidne låg i sin kista var det dags för likskådningen. Då kom anhöriga och folk ifrån socknen och övriga bygden för att beskåda den döde och beklaga sorgen. Det hörde till att man vid dessa tillfällen bjöd på förtäring.

Man trodde också att liket besatt magiska krafter som kunde bota sjukdomar. Det var därför vanligt att man kom till sorgehuset för att bli av med vårtor och utslag. Liket troddes även kunna bota tandvärk, helst skulle man trycka den dödes finger mot den värkande tanden, men man kunde även lägga utdragna tänder i kistan hos den avlidna.

På medeltiden skulle begravningen enligt lag ske så fort som möjligt, bäst var dagen efter dödsfallet. Men så kom traditionen med likvaka – att stanna hos den döde och vaka över denne, ibland i flera dygn. I vissa fall kunde sorgen skjutas åt sidan, då det övergick i festande med dans, öl- och spritdrickande. Detta var något som kyrkan inte såg på med blida ögon, och därför förbjöds likvaka i och med 1686 års kyrkolag:

”Vakestufvor skola aldeles afläggas, och allenast några få tilskiptes vaka, och taga vara på Liket, att intet otjenligt ty vederfares”.

Likvaka utfördes endast för äldre personer; för barn hölls ingen likvaka.

Så lades slutligen locket på kistan. Bockarna som kistan stått på sparkade man omkull, i annat fall stod de ju kvar där och väntade på fler döda. När kistan bars ut ur huset var det viktigt att detta skedde med fötterna före, annars skulle den döda komma tillbaka och spöka för de efterlevande.

Kistan bars iväg tidigt på morgonen, och det gällde att vara punktlig, för nu ville den döda till kyrkogården. Om det drog ut på tiden kunde det hända att man hörde dunkningar i väggen. Det var den döde som ville att man skulle skynda sig.

Kistan ja, när den snickrades ihop var det viktigt att den blev i rätt storlek för den avlidne. Blev kistan för stor så den kunde rymma en till var man rädd för att det skulle bli ett dödsfall till på gården. Lika illa var det om kistan blev för liten och trång. Då kunde den döde bli förargad och hämnas på de levande. Det var dessutom viktigt att snickaren inte blev försenad med kistan, då skulle nämligen han själv drabbas av den avlidnes ilska och spökerier.

På väg mot begravningen var det viktigt att man inte stannade utanför någon gård. Då skulle även den gården drabbas av dödsfall inom kort.

Att få begravas

Att få begravas på kyrkogården var inte alla förunnat förr. Kyrkogårdens rofullhet och vigda jord var till för de som var döpta och var goda medlemmar av den kristna gemenskapen.

Hade du gjort ett grovt brott så allvarligt att du blivit dödsdömd, så fick du inte begravas på kyrkogården. Det fanns dock ett sätt – om du ångrade och bekände ditt brott genom skrift (bikt) före avrättningen så återupptogs man i gemenskapen igen och fick begravas på kyrkogården.

Troligen skedde detta väldigt sällan, förr var kyrkan och staten två överheter med stor gemensam makt, den dödsdömde försökte istället in i det sista hävda sin oskuld i brottet. Var dennes kropp skulle begravas efteråt var nog i sammanhanget mindre viktigt.

De som blivit hängda eller halshuggna på galgbacken begravdes som regel vid själva avrättningsplatsen. Det är därför det många gånger

kan hittas förmultnande ben i jorden vid gamla galgplatser runt om i landet.

Ett annat allvarligt brott mot kyrkan var Guds femte bud: ”Du skall icke dräpa”. Förr sågs alla mord som brott, även om det var ditt eget liv du tog. Själv mord (självspillning) vid sitt sinnes fulla bruk ledde till att man inte fick begravas på kyrkogården.

Går vi tillbaka till Kristoffers landslag från 1442 så står det uttryckligen att den som tagit sitt liv skulle straffas post mortem (efter döden). Prästen skulle inte utföra någon som helst ceremoni för den döde. Istället hade bödeln som uppgift att ta den självmördades kropp ut i skogen, gärna till något svårtillgängligt ställe. Där skulle han bränna kroppen. Hade självmordet skett under förvirring ansågs man inte lika skyldig till brottet och kunde då få begravas avsides av sina anhöriga.

I 1734 års lag skulle inte kroppen längre brännas, utan bara grävas ner:

”Dräper eller förgiör någon sig sielf; tå må thes kropp af then, som honom finner, oförwit uptagas, och afsides läggas: pröfwar Domaren sedan, at han med wilja sig förgiordt; tå skal en sådan sielfspilling af skarprättaren til skogs föras, och i jord gräfwas.”

(Missgärningsbalken, Kapitel 12, avsnitt 13.1)

Vid förekomst av upphittade lik av okända personer så var det viktigt att med hjälp av rannsakingar försöka fastställa personens identitet innan denne kunde begravas på kyrkogården.

Sista gången pesten bröt ut i Sverige 1710 så förbjöd myndigheterna att pestsmittade lik skulle begravas på kyrkogården. Men detta var inget som mottogs med glädje av de anhöriga – personen som dog hade ju varit en god kristen. Därför förekom det fall där man smugglade in liket på kyrkogården nattetid och begravde det.

Även när man hade rätten att få begravas innanför kyrkogårdsmuren så fanns det rangordning att ta hänsyn till. De allra finaste (läs rikaste) kunde få begravas inne i kyrkan, medan kyrkogårdens norra del var till för brottslingar.

Det var inte heller ovanligt att man i äldre tider hade uttalade områden på övriga kyrkogården där man begravdes utefter vilket samhällsskick man ansågs tillhöra.

Efter döden

Människorna förr hade mycket att ta hänsyn till både i det dagliga livet men även vid begravningar, mycket som vi idag avfärdar som rent skrock. Men på den tiden var det den verklighet de levde i.

Rädslan för att de döda skulle gå igen var stor, och det kunde ske på olika sätt. Det vanligaste var att den avlidnes ande var osalig och vandrade om natten som vålnad och gengångare.

Men det fanns ett mer farligt dödsväsen, och det var gasten. Gasten var anden efter en ond människa, som var fylld av hat och roades av att fortsätta sätta skräck i de levande människorna även efter sin död. Stötte man på gasten nattetid så blev man gastkramad, gasten sög då livskraften ur personen.

Skulle gasten stöta på en släkting eller den som varit inblandad i dennes död, så kunde gasten äta upp personen. Skulle gasten bli överraskad av morgonen och inte hinna hem till sin boning så blev han stående där, still hela dagen – en så kallad dagståndare. Han var osynlig för människorna, men gick man genom dagståndaren, så kunde man drabbas av oförklarliga sjukdomar. Likaså kunde ett spöke bli dagståndare om denne inte hann tillbaka till sin grav innan solen gick upp.

Ett mer tragiskt dödsväsen var mylingen. Mylingen var ett odöpt barn som hade dödats av sin mor och sedan begravts i hemlighet, eller lagts å lönnedom som det hette förr.

Mylingen gav sig tillkänna med snyftningar, gråt och skrik vid den plats där den var begravd och visade sig som ett barn i den ålder det skulle ha varit om det fått leva. Mödrarna kunde lägga en sax på barnets bröst för att det inte skulle gå igen, men det hindrade inte mylingen från att skrika och ropa från sin grav. Enda sättet för en myling att få ro var att brottet uppdagades, barnamörderskan blev straffad, och att mylingen fick ett namn och blev begravd i vigd jord.

Ett annat dödsväsen är Skälvrängare. Det var människor som dött, men som under sin livstid vittnat falskt om råmärken och rågångar, och som nu i döden troddes löpa och skrika i

skogarna om nätterna. Man gjorde med andra ord klokt i att stanna inne i stugans trygghet om natten, man visste aldrig vad man kunde stöta på i mörkret där utanför.

Tabellverket

Det stora Nordiska kriget (1700-1721) krävde enorma förluster, omkring 10 procent eller 200 000 människor dog av kriget. Dessutom drabbades Sverige av den förhatliga pesten 1710-1713 som även den skövlade många offer. Landets ekonomi var hårt ansträngd, och man insåg nu att man måste få fram en korrekt befolkningsstatistik.

Detta ledde till att Tabellverket inrättades 1749. Varje präst i respektive församling skulle nu varje år sammanställa statistik över sina församlingsmedlemmar, hur många de var, hur många som föddes och hur många som dog.

Men detta arbete var inget som prästerna mottog med öppna armar. Redan vid 1752 års riksdag klagade de på det betungande arbetet. De blev inte befriade ifrån uppgiften, däremot så beslutades det att folkmängden endast skulle sammanställas vart tredje år.

Tack vare detta så ser vi en förändring i dödböckerna från mitten av 1700-talet, de blir mer detaljerade än tidigare. Uppgifter så som ålder och dödsorsak börjar nu antecknas för att kunna tjäna som underlag för tabellverkets rapporter.

Det var dock upp till prästen eller den avlidnes anhöriga att försöka fastställa dödsorsaken, vilket måste ha varit långt ifrån lätt alla gånger. Därför står det också okänd sjukdom på väldigt många personer, och även felaktigt dragna slutsatser för dödsorsaker. Först från 1859 krävdes läkarintyg för att fastställa dödsorsaken.

Åldersuppgiften var en annan, tidigare hade prästen förlitat sig på muntlig information från anhöriga, vilket i många fall kunde vara flera år fel åt endera hållet. För att kunna ge så korrekt statistik som möjligt så började istället prästerna att själva räkna ut åldern på de avlidna specificerat exakt ålder i år, månader och dagar. Det man ska ha i åtanke är att även prästerna kunde räkna fel eller utgå ifrån felaktiga födel-seuppgifter.

Sederna förändras

Det är intressant att se hur sederna förändras med tiden. Under vikingatiden då vi tillbad asagudarna brändes den avlidnes kropp på bål. Därefter röjdes platsen där den döde skulle begravas, resterna av liket lades till rätta, och sedan lades en jordhög däröver som innehöll mycket sten.

Under tider då den kristna kyrkans makt var stor så var det istället ett sätt att straffa avrättade personer genom att bränna kroppen. Idag är det åter ett helt naturligt alternativ att låta kremera en avliden.

Att begravas förr i stillhet med endast de närmaste sörjande var endast brukligt då det var en brottsling eller någon som tagit livet av sig. Var det en hederlig och skötsam person med gott rykte som begravdes skulle det ske i närvaro av så många av församlingens medlemmar som möjligt.

Idag är det tvärtemot väldigt vanligt att en begravning sker i stillhet med endast den närmaste familjen närvarande och det anses vara en fin sed.

Latinska ord

Precis som i övriga kyrkoböcker var det inte ovanligt i äldre tider att prästen skrev vissa nyckelord på latin; här följer några som kan underlätta läsandet av dödboken:

Aetas	ålder
Communio	nattvard
Defunctus	död
Denatus	död
Ejusadem	samma tid/dag
Huius	i denna månad
Humatus	begraven
Ibidem/ibid/ibm	samma plats
Item	likaledes
Morbus	sjukdom
Mortuus	död
Nomen	Namn
Obiit	dog/död
Sepultus	begraven
Tumulatus	begraven
Viduus	änkling

Äldre dödsorsaker

Även om vi dog av samma orsaker förr som nu, så benämndes dödsorsakerna annorlunda. Nedan är en lista över de vanligaste förekommande orden i dödboken.

Andtäppa	astma/andningssvårighet
Barnsjuka	engelska sjukan (rakitis)
Bataviafeber	tropisk sjukdom
Benröta	inflammation i benvävnaden
Bleksot	blodbrist
Blodgång	blödning
Blodsot/Blodsjuka	dysenteri
Blodslag	hjärnblödning
Brottfälling	epilepsi
Bukrev	blindtarm/gallsten/magsår
Brännsjuka	febersjukdom
Bröstfeber	lunginflammation
Bröstqwalf	astma
Danssjuka	Huntingtons
Durklopp	diarré
Fallandesot	epilepsi eller hjärtfall
Fluss	katarr
Fläckfeber	tyfus, feber
Franska	sjukan syfilis
Frossa	malaria
Fång	Svåra magplågor
Halssjuka	halsfluss, difteri
Helsot	Dödssjukdom
Hetsig sjukdom	feber
Håll och styng	lunginflammation
Häfta	förstoppning
Koppor	smittkoppor
Kräfta	cancer/tumör
Lungsot	tuberkulos
Magrev	kolik
Mjältsjuka	melankoli/depression
Nervfeber	tyfus
Nervfrossa	tyfus
Pleuresi	lunginflammation
Rosen	streptokockinfektion huden
Rötfeber	epidemisk febersjukdom
Rödsot	dysenteri
Självspillning	själv mord
Slag	hjärnblödning/stroke
Stenpassion	njursten, gallsten
Stickfluss	astma
Strypsjuka	difteri
Svinsot	tuberkolos
Torsk (barnsjukdom)	svårartad infektion
Trånsjuka	utmärgling
Tvinsot	avtynande
Vattuskräck	rabies

Besöksrekord på Släktforskardagarna

Text och foto: Eva Johansson

Släktforskardagarna 2017 arrangerades i Halmstad och fick ett rekordstort antal besökare. 5 375 släktforskare och andra kom till Halmstad Arena den 26 och 27 augusti.

Arrangör i år var Hallands Släktforskarförning som är väl värd en stor eloge för ett väl genomfört arrangemang. De två dagarna fylldes av föredrag, monterbesök hos utställare och möten och pratstunder släktforskare emellan. Mässan har en stor betydelse som mötesplats och i vimlet hördes här och där kommentarer som ”nu har jag ett ansikte på dig” eller ”vad roligt att träffas efter vår telefonkontakt” och liknande.

DNA är hett bland släktforskare nu och det föredrag som drog flest åhörare (740!) var Peter Sjölund som talade om DNA-test. Hans bok i ny och reviderad upplaga var också den som sålde allra mest under mässtagarna. Dessutom har nästan 400 besökare tagit DNA-prov. Det kommer troligen att innebära att antalet träffar för oss med rötter i södra Sverige ökar senare i höst.

Årsstämman

På fredagen före mässan hölls släktforskarförbundets årsstämma. Några av besluten från stämman är att Släktforskningens Dag flyttas från mars till en dag i januari eller februari och att medlemsavgiften per föreningsmedlem ska vara fortsatt 12 kr/medlem 2018 men sedan höjas.

Andra beslut innebär att Premiumprojektet (en portal för sökbara databaser) ändrar sin inriktning till att förbundet i stället diskuterar ett samarbete med Arkiv Digital, något som redan har inletts.

Som ny styrelseledamot valdes Roger Lönnebjerg, född i Norrbotten men numera boende i Skåne. Han ersätter Arne Sörlöv från Blekinge.

Priser och utmärkelser

Siv Bergenek i Halmstad började inventera gravstenar 2012 och har sedan dess fortsatt med det i oförminskad takt. Under Släktforskardagarna fick hon ta emot pris som årets gravstensinventerare, en av dem som förärades utmärkelser. Tack vare henne är det väldigt många gravar på de halländska kyrkogårdarna som är inventerade, men också en del i Blekinge. Hon leder en grupp gravstensinventerare i Halland.

Fler priser och utmärkelser delades ut under Släktforskardagarna. Ulla Thorsell Östlund fick priset för årets släktbok, med titeln ”Öst-anbäcksfolket”.

Peter Olausson på Karlstad universitet tilldelades hederspriset till Victor Örnbergs minne.

Årets anbytare blev Christina Helmby från Skövde och DIS-Filbyter fick pris för årets bästa medlemsökning, med 116 nya medlemmar.

Eva Johansson

*Roger Lönnebjerg –
ny styrelseledamot*

*Nästa år hålls
Släktforskardagarna i Växjö.*

Intresset för DNA bara växer och det var kö till topsningarna hos Family Tree DNA.

I Rötterbokhandeln var det hektiskt från morgon till kväll. Mest sålde årets tre nya böcker, handböckerna om att emigrantforska på nätet och att forska om sjöfolk samt den nya och reviderade upplagan av DNA-handboken.

Siv Bergenek från Halmstad fick pris som årets gravstensinventerare. (foto: Anders Bergenek)

Långarydssläkten, Sveriges och kanske världens största kartlagda släkt, fanns representerad på mässan.

Syskonen Anna och Andreas Karlsson från Falkenberg har skrivit en rad böcker om hallänningar i domböckerna på 1600-talet. "När man väl vant sig vid språket är det inte så svårt att läsa de gamla domböckerna" menar Andreas.

DIS-Smålands årsmöte 2017

DIS-Småland höll sitt årsmöte den 22 april på Brofästet i Kalmar med Tommy Nilson som mötesordförande och Rune Elofsson som sekreterare.

De 24 deltagande medlemmarna beslutade om oförändrad medlemsavgift 80 kronor.

Tommy Nilson omvaldes till ordförande. Börje Jönsson, Leif Berglund och Katrin Lok omvaldes till styrelseledamöter på 2 år.

Rune Elofsson omvaldes och Eva Gröön från Fagerhult nyvaldes till styrelsesuppleanter. Undertecknad hade avböjt omval.

Till revisorer valdes Ulf Johansson, Eksjö och Kenneth Malmgren, Aneby.

Rainer Timander höll ett mycket uppskattat föredrag om DNA-forskning. Med hänsyn till det aktuella ämnet hade vi förstås räknat med större uppslutning på årsmötet av våra drygt elvahundra medlemmar.

Egon Burman

Rainer Timander höll ett väl disponerat och intressant föredrag om DNA-forskning, det hetaste ämnet just nu, och troligen även i framtiden för många släktforskare.

Eva Gröön

Skälsbäck, Fagerhult valdes in som ny styrelsesuppleant i DIS-Småland.

Eva är ekonom med egen redovisningsbyrå i Högsby. Hon bor på en jord- och skogsgård utanför Fagerhult.

Eva är inte grön när det gäller släktforskning. Hon använder Disgen och har släktforskat de senaste 20 åren på sina och makens förfäder. Hennes släkt härstammar huvudsakligen från Skåne, medan hennes make Per har sina anor i Småland.

(redaktören)

Tre damer som aldrig missar ett årsmöte med DIS-Småland: Britt Jönsson, Inga-Britt Timander och Lisbeth Grenelius. Britt och Inga-Britt är förstås med även för att hålla sina charmörer till män under uppsikt.

